

Inleiding

Langs de Nederrijn tussen Pannerden en Wesel komen jaarlijks zeer grote concentraties overwinterende rietganzen voor. Binnen dit gebied met een lengte van méér dan 50 kilometer, bezoeken de ganzen een vijftal slaappleaatsen, die min of meer centraal in de diverse voedselgebieden liggen.

Een afzonderlijke behandeling van deze gebieden kan in het bestek van dit artikel slechts summier plaatsvinden. Uit het onderzoek aan deze ganzenpopulatie, dat sinds 1969 wordt uitgevoerd en waarbij regelmatig het gehele gebied bezocht werd, blijkt dat de aantallen rietganzen gedurende de laatste jaren een sterk stijgende tendens vertonen. In het hierna volgende verhaal wordt het gehele gebied tussen Pannerden en Wesel als één pleisterplaats behandeld, terwijl vooral gegevens uit de seizoenen 1974/75 en 1975/76 worden vermeld.

In de periode 1970 - 1972/73 werd, gedurende de maanden december - maart ten minste twee à driemaal per week waargenomen. In 1973/74 werd tot een lagere waarnemingsfrequentie overgegaan. In de jaren 1974 en 1975/76 werd het gebied éénmaal per twee weken bezocht.

Hoewel na jaren van intensief onderzoek langzamerhand wel vrijwel alle voedselterreinen bekend zijn, wil dit dus geenszins zeggen dat het tellen van de vogels thans gemakkelijker is dan vroeger het geval was. De werkwijze is daarom in de regel als volgt: bij de belangrijkste slaappleaatsen worden op ochtend- en avondtrek tellingen uitgevoerd en tevens wordt de vertrekrespectievelijk aanvliegrichting van de ganzen genoteerd. In aansluiting op de ochtendtrektellingen worden dan tellingen verricht in de voedselgebieden. Hierbij wordt meestal een beduidend kleiner aantal ganzen teruggevonden dan het aantal dat op de slaappleaats werd geteld.

Alleen onder specifieke omstandigheden, bijvoorbeeld bij sneeuwval, plotseling invallende vorst of hoog water, kunnen

de ganzen zeer sterk geconcentreerd voorkomen. Ook in de nawinter, kort vóór het vertrek, scholen de vogels méér en méér tezamen en gaan dan ook meestal niet zo ver meer van de slaappleaatsen verwijderd fourageren.

De slaappleaatsen

De ganzen komen langs de Nederrijn over een zeer groot gebied verspreid voor. De slaappleaatsen zijn zodanig gesitueerd dat de vliegafstand van en naar de voedselterreinen binnen redelijke grenzen ligt. Van west naar oost zijn de navolgende slaappleaatsen in gebruik. Zie figuur 1.

- 1) de Kekerdomse Waard 2) de Bijland: de ganzen uit dit gebied fourageren hoofdzakelijk op Duits grondgebied in de polder "die Düffel" (Kreis Kleve). Kleinere aantallen bezoeken de Ooijpolder, de Millingerwaard en de Oude Rijnstrangen. In laatstgenoemd gebied slapen ook wel kleine aantallen rietganzen.
- 3) Altrhein Bienen-Praest: de ganzen die in de Altrhein Bienen-Praest (Kreis Rees) hun slaappleaats hebben fourageren voornamelijk in de aangrenzende uiterwaardgebieden van Grietherorth, Grietherbusch en Reeserward en in de polder "die Hetter" (Kreis Rees). Ook steken regelmatig grote aantallen ganzen de Rijn over om te gaan fourageren in de Bijlerward (Kreis Kleve). Kleine aantallen worden aangetroffen in het Netterdense- en Azewijnse Broek en in de streek rond Anholt. Bij ongunstige omstandigheden (bijvoorbeeld wanneer de smalle Altrhein is dichtgevroren) gaan deze ganzen naar de Bijland (circa 15 km).
- 4) Hübsche Grändort/Lohrwardt: dit complex grindgaten ("Kiesbaggerei") (Kreis Rees) wordt als slaappleaats gebruikt door ganzen die voedsel zoeken op het Reeser Eijland, in het Reeser Bruch, op de vochtige terreinen langs de Bislicher Leij of in het bouwlandgebied bij Ober- en Niedermörnter.

Bij verstoring is uitwisseling met de gebieden 3 en 5 vastgesteld.

- 5) Altrhein en Kiesbaggerei Bislicher Insel (Kreis Moers): de ganzen die op het grasland van het Bislicher Insel of op de bouwlanden rond Perrich fourageren brengen meestal de nacht door aan de Altrhein of in een oud grindgat op het Bislicher Insel.

Het seizoenpatroon

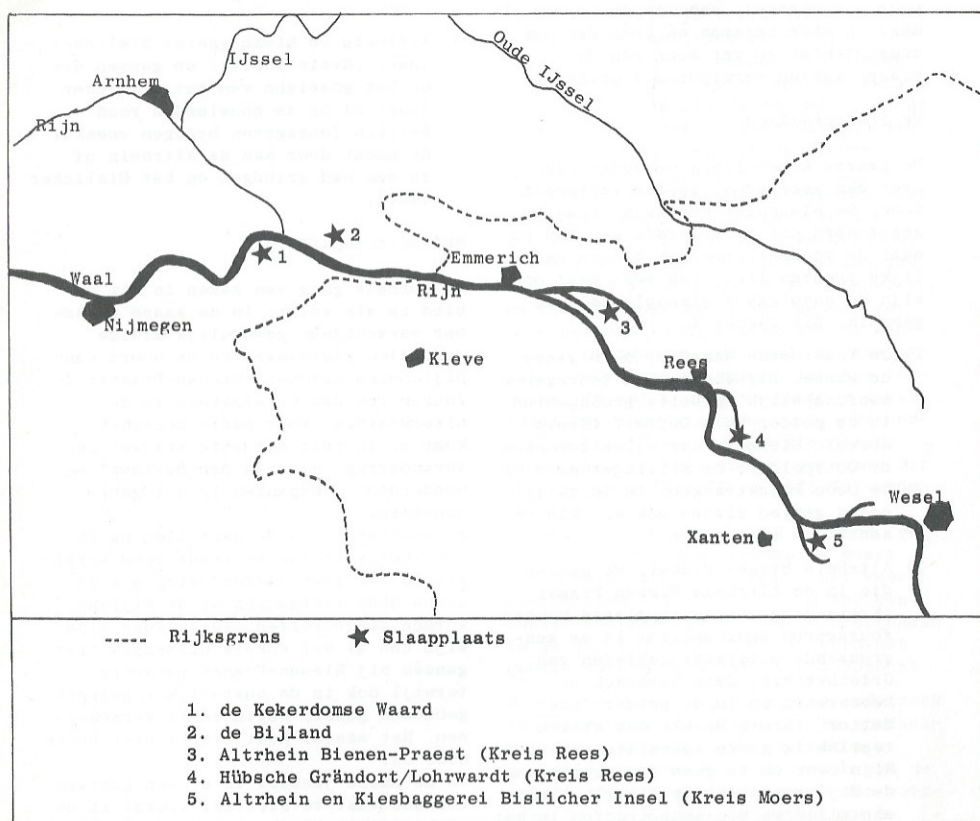
De normale gang van zaken in dit gebied is als volgt: in de maand november verschijnen gewoonlijk kleine aantallen rietganzen in de buurt van Bijland en Altrhein Bienen-Praest. Ze fourageren dan uitsluitend in de uiterwaarden. Vóór medio december komt er in deze situatie vrijwel geen verandering, er zijn dan maximaal een honderdtal rietganzen in het gebied aanwezig.

Normaliter nemen de aantallen na 20 december snel toe en reeds rond Kerstmis is het geen uitzondering als er circa 5000 rietganzen op de Bijland worden aangetroffen. Terzelfder tijd zijn dan al wel enkele duizenden rietganzen bij Bienen-Praest aanwezig, terwijl ook in de oostelijker gelegen gebieden ganzen beginnen te verschijnen. Het aantal komt echter niet boven 8000 ex.

In de maand januari is er een gestage toename vast te stellen, vooral in de jachtvrije gebieden bij Xanten en Rees. Medio januari wordt regelmatig de 10.000 ex. overschreden, maar de sterkste toename vindt pas plaats in de eerste dagen van februari. Het februari-maximum is vrijwel steeds ook het seizoens-maximum. Dit februari-maximum is gedurende de periode 1969-1976 verdriedubbeld.

Eind februari en begin maart zijn vaak nog vele duizenden ganzen in het gebied aanwezig maar als regel is er in de tweede maart-week een zeer sterke wegtrek. Na 20 maart worden vrijwel geen ganzen meer gezien.

Figuur 1: Overzichtsk kaartje van het Nederrijngebied.

De aantallen

Zoals al eerder werd opgemerkt is de rietgans in het hier beschreven gebied gedurende de laatste jaren sterk in aantal toegenomen. Dit moge blijken uit de cijfers van tabel 1,

die steeds op het gehele Duits/Nederlands "Niederrhein gebied" betrekking hebben.

Tabel 1: Aantallen rietganzen in het gehele Duits/Nederlands "Niederrhein gebied".

jaar	datum	aantal rietganzen
1969	medio febr.	ca. 8000
1970	10 febr.	+ 9200
1971	26 febr.	9850
1972	17 febr.	12150
1973	20 jan.	11250
1974	9 febr.	14975
1975	zeer zachte winter, geen tellingen	febr.
1976	21 febr.	20500

Tengevolge van de onbekendheid met het gebied en de moeilijkheden met vervoer (grotendeels per fiets) zijn de gegevens over 1969, 1970 en 1971 niet zonder meer vergelijkbaar met die van na 1971, omdat toen steeds per auto werd geopereerd.

Het seizoen 1974/75 was, tengevolge van de uitzonderlijk hoge temperaturen, een seizoen met lagere aantallen rietganzen. Daarom werden er in februari geen tellingen verricht.

De aard van het gebied maakt het moeilijk om enigszins volledige tellingen uit te voeren op de fourageerplaatsen. De ganzen bezoeken namelijk veelal uitgestrekte, reliëfrijke gebieden, die rijk begroeid zijn met meidoornhagen, houtwallen, knotwilgenrijen e.d. en waar de ontsluiting in het algemeen gebrekkig is.

Terreingebruik

Doordat de gebieden langs de Duits/Nederlandse Nederrijn hoofdzakelijk uit graslanden bestaan ligt het voor de hand dat hierop de grootste aantallen ganzen fourageren. Vooral in de uiterwaardgebieden (Bijlandse Waard, Millingerwaard, Salmorth, Hüthumse Ward, Grietherorth/Grietherbush, Reeserward, Reeser Eijland, Bislicher Eijland) komen inderdaad steeds verreweg de grootste aantallen rietganzen voor op graslanden, hetgeen eveneens geldt voor de binnendijks gelegen polders "die Düffel", "die Hetter" en "Bijlerward".

Gedurende de laatste jaren worden echter steeds vaker grote aantallen rietganzen aangetroffen op akkers met wintergraan, zowel in een deel der bovengenoemde gebieden als ook in de omgeving van Ober- en Niedermörnter, Wardt-Vijnen, het Reckerfeld en de Bislicher Leij bij Haffen-Mehr en het uitgestrekte akkergebied bij Perrich.

Het mag niet onvermeld blijven dat deze toename van de ganzen op akkerland plaatselijk duidelijk in de hand wordt gewerkt door het (in zachte winters) op grote schaal bemesten van het grasland met stal- en drijfmest en glier waardoor dit voor de ganzen onaanrekkelijk wordt. Ook wanneer er sneeuw ligt worden regelmatig opvallend grote aantallen rietganzen aangetroffen op akkerland. Een nadeel van het talrijker verschijnen van de ganzen op bouwland is dat hiermee de schade-klachten uit de agrarische sector sterk toenemen. (Mildenberger, 1971).

Drinkvluchten

Rond het middaguur wordt meestal een aantal drinkvluchten uitgevoerd, waarbij de ganzen in grotere of kleinere groepen tussen voedselgebied en drinkplaats heen en weer pendelen.

Als regel worden de slaapplaatsen ook als drinkplaats gebruikt maar wanneer deze "binnenwateren" zijn dichtgevroren of door jagers of vissers worden verstoord, zoeken de ganzen vaak hun toevlucht tot de rivier, waar de drukke

scheepvaart er voor zorgt dat de vogels ten hoogste enkele ogenblikken op het water kunnen vertoeven. Soms worden aan strandjes langs de rivier badende, poetsende en zanddetende ganzen aangetroffen, met name achter de Reeserward en de Hübsche Grändort.

Subspecifieke samenstelling van de populatie

Een zestal jaren geleden werden er langs de Nederrijn regelmatig min of meer raszuivere exemplaren van de vorm *Anser fabalis fabalis* aangetroffen, soms in vrij belangrijke aantallen. Zo vermeldt Eberhardt (1971) nog een percentage van circa 20% *Anser f. fabalis* op een totale populatie van circa 8000 rietganzen. Deze gegevens stemmen overeen met het uit eigen onderzoek verkregen cijfermateriaal.

Gedurende de laatste jaren is deze subspecies vrijwel niet meer gezien, vermoedelijk ten gevolge van het uitblijven van koude in de wintermaanden.

Hoewel er rond 1970/71 sprake was van een groot aantal ganzen met de gezamenlijke kenmerken van zowel *Anser f. fabalis* als *Anser f. rossicus*, zodat Eberhardt (1971) het aantal ganzen van deze "mengvorm" schatte op circa 40% van het totaal, kon bij onderzoek in de latere jaren nimmer een dergelijk groot percentage van deze vogels worden vastgesteld. Gedurende de laatste jaren behoorde naar schatting zeker ruim 80% van de gehele populatie uit zuivere of vrijwel zuivere vogels van de subspecies *Anser f. rossicus*. Enkele malen werden afwijkende rietganzen waargenomen. Het betrof o.a.

Polder die Düffel - Kreis Kleve

vogels van het zogenaamde 'carneirostris' type, met een roze snavel en oranje poten. De volgende waarnemingen werden gedaan:

3-2-1972 1 ex. carneirostris-type
Anser f. fabalis Ossenwaard, gem.
Herwen en Aerdt.

7-2-1976 2 ex. carneirostris-type
Anser f. fabalis Uiterwaard Oude
IJssel onder Gendringen.

Jarenlang verscheen er op de pleisterplaatsen langs de Nederrijn een groten-deels witte rietgans, eveneens van het *Anser f. fabalis*-type, terwijl éénmaal een rietgans met een witte vleugelpunt werd waargenomen.

Ook is er een waarneming bekend van een vermoedelijke bastaard van *Anser fabalis* ssp. en *Branta leucopsis* in de winter 1972/73 bij Niedermörnter. Naast de reeds genoemde subspecies *Anser f. fabalis* en *Anser f. rossicus* en mengvormen hiervan, werd op 11-1-1976 op een grasland langs de Rijndijk tussen Griethausen en Emmerich een gans waargenomen die op grond van vele kenmerken gedetermineerd kon worden als behorend tot de vorm *Anser f. serrirostris*.

Jacht

Door de ligging van dit ganzengebied in het grensgebied zijn er jarenlang grote problemen geweest rond de uitoefening van de jacht. Excessen traden vooral op bij "de Bijland" bij Lobith en in de Keckerdomse Waard, terwijl er in de Duitse voedselgebieden vrijwel geen jachtdruk was.

Thans is een redelijk acceptabele situatie ten aanzien van deze beide slaapplaatsen bereikt. De gebieden op Duits gebied aan de Altrhein Bienen-Praest, in het gebied van Reesereijland-Lohrwardt-Reckerfeld en op het Bislicher Eijland zijn al sinds jaren, op vrijwillige basis, vrij van ganzenjacht. Gedurende de periode 1970-1976 werden uitsluitend op Nederlands gebied misstanden met betrekking

tot de ganzenjacht gekonstateerd! Nu is in Nordrhein-Westfalen, sedert kort, de jacht op watervogels, behalve de wilde eend, geheel gesloten.

Bedreigingen

De bedreigingen van het Niederrheingebied en de aangrenzende delen van het Nederlandse rivierengebied zijn legio.

Zo loopt de Bijland ernstig gevaar om in de toekomst een verblijfsrecreatiegebied te worden gedurende het gehele jaar. Het grote belang van dit gebied voor de ganzen kan slechts worden veilig gesteld als in de wintermaanden iedere vorm van recreatie volledig uit dit gebied verdwijnt en er dus geen "vaste" voorzieningen worden gebouwd. De belangrijkste voedselgebieden voor de "Bijland-ganzen" in "die Düffel" worden in het kader van ruilverkavelingswerken beter ontsloten en dieper ontwaterd, terwijl vele houtwallen, heggen e.d. verdwijnen. Het uiterwaardengebied "Salmorth" wordt bedreigd met industrieverstoppingen.

In de omgeving van de slaapplaats Altrhein Bienen-Praest is één der ernstigste dreigingen gelegen in de industrieuitbreidingen van Emmerich, terwijl ook de Kalkar-centrale hier het zijne bijdraagt aan de verloederings van het landschap.

Het diep afgraven van terreinen voor zand- en grindwinning doet plaatselijk grote oppervlakten voedselterrein verdwijnen, zoals onder andere in het Reeserbruch en bij de Lohrwardt-Gut Hübsch het geval was.

Tenslotte vormt ook de hobby-fotografie een bedreiging van formaat. Vooral in de weekends zijn grootscheepse verstoringen van de ganzen omwille van een foto plaatselijk aan de orde "van het uur".

Samenvatting en conclusies

De Nederrijn tussen Wesel en Pannerden is van grote betekenis als overwinteringsgebied voor rietganzen. De aantallen ganzen in dit gebied nemen gedurende de laatste jaren sterk toe, met name van 12.150 ex. in 1972 tot 20.500 ex. in 1976.

Er wordt gebruik gemaakt van een vijftal slaappleaatsen die vooral gelegen zijn in door zand- en grindwinning ontstane plassen maar ook in oude rivierstrangen.

Fourageergebieden worden zowel door uiterwaardgebieden als door binnendijks gelegen polder gevormd. De ganzen fougieren hoofdzakelijk op grasland maar verschijnen in toenemende mate ook op akkerland.

Thans komt de subspecies Anser fabalis rossicus verreweg het talrijkst voor. Daarnaast worden ook Anser fabalis fabalis en mengvormen tussen fabalis en rossicus regelmatig aangetroffen. De zeldzame subspecies Anser f. serratris werd éénmaal waargenomen.

Na een langdurige onweidelijke jachtuitoefening op Nederlands grondgebied lijkt momenteel een acceptabele situatie bereikt te zijn. In de Duitse gebieden wordt niet op ganzen gejaagd. De bedreigingen worden onder andere gevormd door recreatie, industrievestiging, ruilverkaveling, ontgronding en ongecoördineerde belangstelling voor de ganzen.

Dit artikel moet worden gezien als een tussentijdse berichtgeving, vooruitlopend op een uitgebreide publikatie over dit onderwerp.

Literatuur

Eberhardt, D. 1971. Wildgänse am Niederrhein. Charadrius 7: 5-12.

Mildenberger, H. 1971. Wildschäden durch Gänse. Charadrius 7: 13-15.

adres: Middelveld 114,
Druten.

De Zentrale für die Wasservogelforschung heeft meegedeeld, dat van 20 oktober tot 3 november 1976 aan de Gülper See (Kr. Rathenow) 185 rietganzen zijn gevangen en met gekleurde plastic halsbanden met vlag zijn geringd.

De volgende kleuren zijn daarbij gebruikt:

Halsband blauw bij alle vogels;
Vlag geel bij een adulte gant;
Vlag rood bij een adulte gans;
Vlag wit bij jonge vogels van het eerste en tweede levensjaar.

Waarnemingen zenden aan Dr. H. Litzbarski, Zentrale für die Wasservogelforschung der DDR, 15 Potsdam, Sanssouci Villa Liegnitz, DDR.